

مؤلف: ویلیام توماس بلانفورد
ترجمه: گروه کارشناسان موزه
تاریخ طبیعی ایران

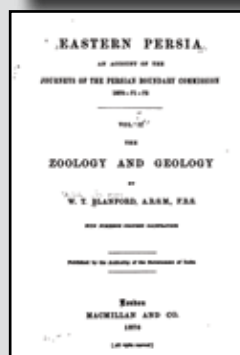
نقدی بر کتاب جانورشناسی و زمین‌شناسی ایران نخستین کتاب تاریخی فون ایران

علی اصغر معصومی*

کتاب «ایران شرقی - جانورشناسی و زمین‌شناسی ایران» به وسیله ویلیام بلانفورد، جانورشناس و زمین‌شناس انگلیسی براساس جمع‌آوری نمونه‌های جانوران ایران شرقی طی سال‌های ۷۲-۱۸۷۰ نگارش شده است. وی با همراهی مازور سنت‌جان (Major St. John) به بلوچستان، شیراز، اصفهان و تهران سفر کرد. بلانفورد با نتایج جمع‌آوری‌های گسترده مازور سنت‌جان که طی سال‌های ۷۱-۱۸۶۹ از جنگل‌های بلوط جنوب و غرب شیراز تا بوشهر صورت داده بود، برای اولین بار فون (مجموعه جانوران) ایران را در سال ۱۸۷۶ به رشته تحریر درآورد. در این نقد برای جلوگیری از اطاله کلام فقط به قسمت جانورشناسی پرداخته می‌شود.

وی برای تدوین این مجموعه زیبا، نفیس و منحصر به فرد از نوشته‌ها، مقالات و دیگر مستندات طبیعی‌دانان پیشین همچون گیمیلین (نه جیمیلین) بهره جست. اطلاعات گیمیلین براساس نمونه‌های جمع‌آوری شده طی سال‌های ۷۱-۱۷۷۰ از گیلان و مازندران در *Reise durch Russland* در سال‌های ۱۷۷۴ تا ۱۷۸۴ به صورت مقالات متعدد به چاپ رسیده بود.

بلانفورد از نمونه‌هایی که به وسیله E. Eichwald در سال‌های ۲۶-۱۸۲۵ از سواحل خزر جمع‌آوری و در سال‌های ۳۷-۱۸۳۲ منتشر شده بود نیز استفاده کرده است. استفاده از نمونه‌های جمع‌آوری شده به وسیله اوشرالوا (نه آچرالوی) در مسافرت‌های وی در سال ۱۸۳۵ از مسیر بغداد به کرمانشاه، همدان، اصفهان و تهران و سال‌های ۱۸۳۷ و ۱۸۳۸ از شیراز، بوشهر، بندرعباس و مسقط، به غنای کار بلانفورد افزود. همچنین، نمونه‌های جمع‌آوری شده به وسیله Belanger (۱۸۲۵) و کچی (نه ککشی) در نگارش این کتاب مورد استفاده قرار گرفت.

* استاد پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: maassoumi@riff-ac.ir

میرحسینی با حمایت‌های مالی GEF و UNDP و طرح حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی به‌وسیله سازمان حفاظت محیط زیست توسط انتشارات دایره سبز (حمید متواضع) - که سال‌هاست کتاب‌های سازمان مربوطه را منتشر می‌کند - در سال ۱۳۸۵ چاپ شد. این کتاب در قطع وزیری با کاغذ مرغوب در ۳۰۸ صفحه به‌همراه ۲۸ صفحه از تصاویر تعدادی از جانوران، یک صفحه نقشه قدیمی ایران، نمایه اسامی فارسی و اسامی علمی گونه‌های جانوری در دسترس قرار گرفته است. همچنین این کتاب چند سال پس از چاپ به‌عنوان کتاب برتر انتخاب و معرفی شد.

به‌دلیل اینکه ترجمه کتاب مورد نظر توسط افراد مختلفی انجام شده است، اشکالات ریز و درشت فراوانی در آن به‌چشم می‌خورد که با قوانین و اصول نام‌گذاری که دارای قواعد پیچیده و دقیقی هستند، همخوانی ندارد. در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱- در نگارش نام علمی تعدادی از گونه‌های جانوری، نام مؤلف ذکر نشده است. به‌عنوان مثال در صفحه ۴ در مورد خفاش جنگلی معمولی، خفاش لب‌کوتاه و خفاش باربستل این نقیصه مشاهده می‌شود. البته در کتاب مأخذ نیز همین‌طور است.

۲- بلانفورد در کتاب خود خفاش‌هایی را که برای اولین بار توسط Dobson توصیف شده بود، به‌جهان معرفی کرد. براساس اصول نام‌گذاری، در چنین حالتی که به معرفی گونه جدید در مجله یا کتاب اقدام می‌شود، همیشه از sp.nov مخفف گونه جدید استفاده می‌شود که نشان‌دهنده

این جانورشناس و زمین‌شناس انگلیسی برای نخستین بار در کتاب خود، اطلاعات ۳۲ گونه پستاندار، ۲۴۸ گونه پرنده، ۶۲ گونه خزنده و ۵ گونه دوزیست و در مجموع ۳۴۷ گونه از جانوران ایران را به رشته تحریر درآورد. این اثر اولین کتاب در مورد جانوران ایران بود که بعدها به‌وسیله جانورشناسان دیگر تکمیل شد. تعداد گونه‌های جانوری جمع‌آوری شده از ایران به تدریج افزایش یافت، به طوری که هم‌اکنون براساس آمار موجود، ۱۹۷ گونه پستاندار، ۵۳۵ گونه پرنده، ۲۲۵ گونه خزنده، ۲۲ گونه دوزیست و ۱۸۰ گونه ماهی فهرست جانوران ایران (فون ایران) را تشکیل می‌دهند.

بلانفورد در کتاب خود تعداد زیادی از جنس و گونه‌های جانوری را برای اولین بار توصیف و براساس اصول نام‌گذاری معرفی کرد. در این کتاب از ببر مازندران و شیر جنگل‌های دشت ارژن سخن به میان آمده است. ماژور سنت‌جان ذکر کرده که در بازارهای اصفهان می‌توان پوست پلنگ را خریداری کرد. شیر نیز در نیزارهای شیراز و دشت ارژن به‌فراوانی یافت می‌شود. وی داستانی را از زبان کاپیتان پیرسون که در نبرد رودررو با شیر انجام داده، بیان می‌کند که بسیار جالب است. اینک این دو پستاندار (شیر و ببر) به‌دلایل مختلفی منقرض شده و از فهرست جانوران ایران حذف شده‌اند.

این کتاب بنیادین جانورشناسی توسط گروه کارشناسان موزه تاریخ طبیعی ایران ترجمه شده و با ویراستاری علی ادهمی

J. G. Reekmans, 1881

FRUIS SAGREI - JOHANNES
بازگرس (از انجمن آوینا)

Melospiza Bosc, 1891

J. G. Reekmans, 1881

1. OTTOMANUS

2. OTTOMANUS

Melospiza Bosc, 1891

مؤلف «ویرگول» وجود دارد که بی‌مورد بوده و قوانین نام‌گذاری آن را تأیید نمی‌کند.

۴- در بسیاری از موارد، پس از ذکر نام جنس و گونه، نام مؤلف به‌طور صحیح ذکر شده است، اما در برخی نام مؤلف در داخل پرانتز قرار گرفته و پس از پرانتز نام دیگری به چشم نمی‌خورد. این موضوع نشان می‌دهد که نام بیرون از پرانتز موقعیت تاکسونومیک آن گونه را که مؤلف داخل پرانتز ذکر کرده تغییر داده است. این حالت در جای جای کتاب مشاهده می‌شود.

۵- در صفحه ۱۷۰ از کبک وارپته‌ای معرفی شده، اما نام وارپته ذکر نشده و آن را تأیید کرده است.

این کتاب گذشته از اشکالاتی که به نبود همخوانی کتاب اصلی با متن ترجمه شده آن مربوط است و به تعدادی از آنها اشاره شد، از نظر صفحه‌بندی نیز یک کتاب علمی و چشم‌نواز نیست؛ زیرا اسامی لاتین و نام مؤلف همگی به‌صورت حروف پررنگ تایپ شده و در نتیجه تفاوت بین نام مؤلف و نام گونه جانوری مورد نظر قابل تشخیص نیست. از آن گذشته، بهتر بود اسامی لاتین به‌صورت چپ‌چین و اسامی فارسی به‌صورت راست‌چین باشند تا خواننده بهتر بتواند گونه‌های مورد نظر را دریابد.

«گونه جدید» است. اما در ترجمه باید به این صورت نوشته شود Dobson, Zoology and geology eastern persia 2:19 (1876) در ترجمه کتاب بلانفورد در صفحه‌های ۲، ۱۴، ۲۱ و ۲۴ که خفاش‌هایی ذکر شده، از مخفف sp.nov استفاده شده که اشتباه است. بدین ترتیب این گونه در ترجمه کتاب معتبر شده است، در حالی که براساس اصول نام‌گذاری، شرح باید به زبان انگلیسی یا لاتین باشد (که باید مانند گونه بالا نوشته شود). همچنین در صفحه ۲۱۷ در این حالت که علامت مخفف sp.nov آمده است، نویسنده کتاب می‌خواهد این گونه را معتبر کند. در این شرایط به‌طور معمول باید از حرف «m» که مخفف (mihi) یعنی توسط خودم یا مال خودم است، استفاده شود که متأسفانه در متن اصلی از این علائم استفاده نشده و مخفف sp.nov آمده است. در این حالت، مترجمان باید به‌جای واژه sp.nov، نام مؤلف یعنی Blanford, Zoology and geology eastern persia 2:49 (1876) را جایگزین می‌کردند. نکته حایز اهمیت دیگر این است که شرح لاتین یا دیاگنوز (صفات تمایزکننده و تشخیصی) که به زبان لاتین نوشته شده، ترجمه نشده است.

۳- پس از نام جنس و گونه در بعضی اسامی، پیش از نام